

Samenwerken aan de wegbermen

foto Dreamstime

Sommige agrariërs betrekken bermen bij hun eigen grond zodat er nauwelijks wegberm overblijft.

OBN-kennis is bedoeld om te gebruiken in de praktijk. Een OBN-onderzoek naar wegbermbeheer in het Limburgse Heuvelland kreeg in februari zo'n praktisch vervolg tijdens een symposium voor gemeenten, provincie, boeren en natuurbeheerders. Ze bespraken een gezamenlijke strategie voor het integraal beheer van de Zuid-Limburgse wegbermen die een belangrijke rol kunnen spelen als verbinding tussen de reservaten.

Het Limburgse Heuvelland staat bekend om zijn soortenrijke natuur in de kalkgraslanden en hellingbossen. Maar als je kijkt waar die natuur nog voorkomt, blijken dat nog slechts enkele kleine verspreid liggende reservaten te zijn. Vroeger waren die gebieden met elkaar verbonden via allerlei lijnvormige elementen zoals bermen, holle wegen, houtwallen, heggen en graften. Het Deskundigenteam

Heuvelland liet daarom in 2009 de kennis op een rij zetten over de natuurwaarden van deze lijnvormige elementen en deed aanbevelingen over hoe deze beter te beheren.

Integrale benadering

Uit het rapport dat daarop verscheen blijkt dat er nogal wat kan verbeteren aan het beheer van de bermen. Zo worden de bermen vaak geklepeld waarbij meer dan tachtig procent van de fauna het niet overleeft, het maaisel blijft liggen en er treedt vermessing op.

Buurtbewoners gebruiken de bermen nog wel eens als plek voor het tuinafval met een enorme vermessing als gevolg. Gemeenten en bewoners willen vaak dat de bermen er netjes uitzien dus maaien ze regelmatig, ruimen ze alles netjes op en zaaien ze hier en daar zelfs nog in met bloemrijke kruidmengsels. Gevolg van dat laatste is dat de kenmerkende soorten

worden weggedrukt. Bovendien willen sommige agrariërs nog wel eens wat bermen betrekken bij hun eigen grond zodat er nauwelijks wegberm overblijft.

En helemaal een gemiste kans is dat het beheer van de reservaten en het beheer van de wegbermen niet op elkaar worden afgestemd.

Wegbeheerders, dus zowel gemeenten, provincie, waterschappen en Rijkswaterstaat, weten eigenlijk nauwelijks wat de terreinbeheerders doen in de reservaten. Een belangrijk advies van de onderzoekers is dan ook dat partijen meer zouden moeten weten over het functioneren van de lijnvormige elementen en dat er een meer integrale benadering zou moeten komen waarbij het beheer van de afzonderlijke delen op elkaar is afgestemd.

Pilots

Op 11 februari zetten provincie, gemeenten en de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen daartoe een belangrijk stap. Het OBN-rapport 'Verkenning Herstel kleinschalige Lijnvormige Infrastructuur Heuvelland', diende als input voor een symposium waar allerlei betrokken partijen aanwezig waren. Het symposium moest er niet alleen voor zorgen dat iedereen weet welke kennis er voor handen is over bermbeheer en kalkgraslandreservaten maar ook om te kijken welke samenwerking er mogelijk is. Volgens Rob Geraeds van Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg blijkt overduidelijk dat er een wil is om met elkaar samen te werken.

Geraeds: 'Het blijkt in de praktijk heel moeilijk om ander bermbeheer ook daadwerkelijk uitgevoerd te krijgen. Je kunt dat als gemeente wel willen, maar het kost heel veel tijd en aandacht voordat zoiets ook echt landt bij de uitvoerder, de man op de machine zelf. Daarnaast is het kennisaspect belangrijk voor gemeenten. Het rapport geeft al heel veel basisinformatie maar uiteindelijk moet een gemeente toch echt weten wat er in die paar specifieke bermen aan bijzonder natuur voorkomt en hoe je het beheer daarop moet afstemmen. Daarom willen wij nu met een of een paar gemeenten een pilot gaan opzetten. Daarin willen we met lokale vrijwilligers, bijvoorbeeld via het IVN, een gerichte inventarisatie maken die als basis kan dienen voor een ander bermbeheer in die gemeente. Dus eerst de leemten in kennis opvullen en dan in beeld brengen wat de potenties zijn voor de natuur. En dat moet dan uiteindelijk uitmonden in een aangepast beheer van de bermen.'

Leefgebiedenbenadering

En de provincie Limburg ondersteunt die aanpak, zo bleek tijdens het symposium. Behalve dat ze zelf wegbeheerder is en het eigen beheer ook eens onder de loep zal nemen, zal de provincie de gemeenten stimuleren om in het kader van het opstellen van een regiovisie, vooral met goede, gezamenlijke projectvoorstellen te komen. Projectvoorstellen om de kennis bij de bermbeheerders te vergroten en projecten waarin de samenwerking tussen de beheerders centraal staan. 'Want dat past uitstekend in onze leefgebiedenbenadering', benadrukte gedeputeerde Ger Driessen. 'Bloeiende bermen bepalen in belangrijke mate de aantrekkelijkheid van het Heuvellandschap, dus het is goed voor het toerisme. Door de bundeling en benutting van kennis en het vervlechten van groene linten kan bovendien op korte termijn een forse natuurwinst geboekt worden.'

Herstelmaatregelen zijn succesvol

De regeling Effectgerichte maatregelen is succesvol. Door herstelmaatregelen in de natuurterreinen hebben tenminste 87 zeldzame plantensoorten 'een plus' gekregen. Herstel van de natte natuurgebieden, zoals vennen, natte heiden, duinvalleien en natte schraallanden, gaat over het algemeen het beste. Dit zijn de belangrijkste conclusies uit een evaluatie van EGM-maatregelen die een groep onderzoekers uitvoerde.

Het moment van de evaluatie, in opdracht van het ministerie van LNV, is niet toevallig. Precies twintig jaar geleden is de subsidieregeling Effectgerichte maatregelen (EGM) in het leven geroepen om noodzakelijke herstelmaatregelen in de natuur uit te voeren zolang de milieukwaliteit nog onvoldoende is. Het was de tijd waarin zure regen hoog op de politieke agenda stond en de natuur en de bossen daar massaal aan dreigden te sterven. EGM zou vooral een tijdelijke regeling zijn om de natuur een handje te helpen totdat de milieuomstandigheden goed zijn. Zonder verzuring, zonder verdroging en zonder vermessing zou de natuur het daarna zelf wel weer kunnen. Twintig jaar EGM is een mooie aanleiding om de effecten van EGM te onderzoeken: heeft de natuur inderdaad baat bij de maatregelen en helpen ze ook op langere termijn? En zijn de milieuomstandigheden dusdanig verbeterd dat de natuur vanaf nu weer op eigen benen kan staan?

Rode lijsten

De effectiviteit van de herstelmaatregelen is onderzocht aan de hand van het voorkomen van Rode lijstsoorten in de 'behandelde' natuurgebieden. Bij de presentatie van het onderzoek op 23 februari leverde dat overigens nog wel enige discussie op. Zegt het voorkomen

van de zeldzame soorten iets over de totale toestand van de natuur? Zeker wel, zei onderzoeker André Jansen van de Unie van Bosgroepen. 'Ongeveer 600 van de 1400 in Nederland voorkomende plantensoorten staan op de Rode lijst. Die zeldzame of bedreigde soorten zijn representatief voor de Nederlandse natuur. Als je dus in het veld ziet dat de Rode lijstsoorten profiteren van herstelmaatregelen, dan mag je zeggen dat de natuur in zijn algemeen in die gebieden profiteert van herstelmaatregelen. Bovendien zijn het internationaal vastgestelde lijsten waarvoor Nederland een internationale verplichting tot bescherming heeft. Een prima indicator om de mate van herstel aan af te meten.'

Lange termijn

In het onderzoek zijn gegevens van 358 natuurterreinen waar herstelmaatregelen zijn uitgevoerd verzameld, gegroepeerd in terreintypen en vervolgens zijn trends in soorten geanalyseerd. Hieruit bleek dat iets meer dan een derde van de Rode lijstsoorten profiteert van de effectgerichte maatregelen. Wat de onderzoekers betreft is dat een goede score en een bewijs dat herstelmaatregelen effectief zijn. Des te meer omdat de lijst met soorten die profijt hebben van de effectgerichte maatregelen langer is geworden ten opzichte van een vergelijkbare evaluatie uit 2000. Sommige maatregelen hebben dus ook een effect op de lange termijn. Uit de analyse bleek bovendien dat een enkele maatregel, bijvoorbeeld alleen plaggen of alleen maaien, vaak al effect heeft, maar dat juist combinaties van maatregelen (plaggen of maaien in combinatie met hydrologische maatregelen) nog veel effectiever zijn en tot de terugkeer of herstel leidt van nog meer Rode lijstsoorten.

Ook de fauna profiteert over het algemeen van de maatregelen. Het verschil met planten is dat er in de beginjaren van de herstelmaatregelen nog niet zo veel aandacht voor de fauna was. Achteraf is gebleken dat in die periode waarschijnlijk zelfs fauna heeft geleden als maatregelen te grootschalig werden uitgevoerd. Met nadruk 'waarschijnlijk', omdat er nauwelijks nulmetingen zijn uitgevoerd en er dus ook niets over het effect te zeggen is.

foto Dreamstime

Beter voor het voetlicht

Grote vraag is natuurlijk: zijn de effectgerichte maatregelen dus ook de moeite waard? De natuur herstelt zich, maar tweederde van de Rode lijstsoorten profiteert (nog?) niet. Wat betekent dat voor EGM? Ook blijkt het herstel van de drogere natuurtypen veel moeilijker dan van natte natuurtypen. Wat moeten we daar mee? En natuurlijk zijn de milieuomstandigheden vaak nog nauwelijks beter dan 20 jaar terug. Mag je dan nog steeds spreken van een 'tijdelijke' overbrugging? Deze vragen zijn zeer actueel omdat EGM per 1 januari 2010 definitief is gestopt als regeling van de rijks-overheid en het nu aan de provincies is om de regeling al dan niet voort te zetten. Hank Bartelink, directeur van De 12Landschappen is hier duidelijk over. Volgens hem zijn we er nog niet, weten we nog niet alles, kunnen we nog niet alle natuur herstellen, en als we nu stoppen met EGM, dan zal de natuur weer terugvallen en zijn we weer terug bij af. Dat zou betekenen dat miljoenen euro's verspild zijn. 'De resultaten zijn duidelijk, maar we moeten ze nog beter voor het voetlicht zien te krijgen bij de bestuurders. Er is op dit moment onvoldoende notie van de maatschappelijke noodzaak van hoogwaardige natuur. Het EGM mag dan formeel

bij de provincies zijn ondergebracht, maar in de praktijk zien we daar nog weinig van terecht komen omdat de provincies er geen extra geld voor hebben gekregen. We moeten dus nog meer dan we al hebben gedaan hameren op nut en noodzaak van herstelmaatregelen, de resultaten beter laten zien en de bereikte resultaten vieren.'

Politieke noodklok

Volgens Jos van de Staaïj van de provincie Noord-Brabant zullen effectgerichte maatregelen de komende jaren nog steeds nodig zijn. Zolang de Ecologische hoofdstructuur niet af is, zal er een of ander noodverband voor de natuur nodig blijven. 'De Ecologische hoofdstructuur (EHS) is ons behandelplan voor de zieke patiënt. Via de EHS proberen we natuur te herstellen. Maar helaas zijn er problemen met de financiering van aankopen, loopt het particulier natuurbeheer achter bij de doelstellingen, is de beheervergoeding voor de moeilijker natuurtypen aan de lage kant en is het onder de Wet Ruimtelijke Ordening niet mogelijk om met een flexibele begrenzing van de EHS te werken. Het resultaat is een mozaïek aan niet ingerichte percelen. Dat is de realiteit waar de provincie mee te maken heeft. Om

de EHS af te krijgen moet je maatregelen nemen en dan kun je denken aan het aanpassen of verleggen van de begrenzing, de moeilijke beheertypen uit de EHS halen of misschien de realisatietermijn aanpassen. Maar gewoon doorgaan en hopen dat het vanzelf goed komt, is geen serieuze optie.'

En daarmee schetste Van de Staaïj helder de opdracht aan terreinbeheerders en beleid, namelijk het doordringen van de politiek van nut en noodzaak van herstelmaatregelen in de natuur. De politiek, en daarmee dus eigenlijk de hele samenleving, zal de noodzaak moeten inzien van brongerichte maatregelen, het behoud van de natuur, en daarmee ook van de zeldzame natuur. Alleen als dat is bereikt, dan zal er ook voldoende geld en aandacht komen voor de Ecologische hoofdstructuur en de effectgerichte maatregelen.

Het evaluatierapport 'De effectiviteit van de regeling Effectgerichte Maatregelen (EGM) voor Rode-Lijstsoorten. De tweede Rode Lijst met Groene Stip voor vaatplanten en enkele diergroepen in Nederland' zal in de tweede helft van april wijd verspreid worden. Mocht u rond 1 mei nog geen rapport hebben ontvangen, bestel het gratis via algemeen@boschap.nl

OBN: Van het ministerie naar het Bosschap

Met ingang van dit jaar is het OBN ondergebracht bij het Bosschap en niet meer zoals de afgelopen twintig jaar, bij het ministerie van LNV. Paul Thewissen van LNV en Jos Jansen van het Bosschap vertellen over wat er wel en wat er niet gaat veranderen in de nieuwe situatie.

foto NWU

Jos Jansen

Al ruim twintig jaar bestaat de kern van OBN uit een aantal deskundigenteams. In deze teams zitten wetenschappers en beheerders en samen bepalen zij aan welke kennis er behoefte is. Gezamenlijk formuleren ze kennisvragen om onderzoek uit te zetten en praktijkexperimenten uit te voeren. Het ministerie van

LNV organiseerde en betaalde het geheel en leverde ook de secretariaten voor de deskundigenteams.

Overheid terug naar kern

Dat gaat veranderen. Met ingang van dit jaar is het OBN ondergebracht bij het Bosschap. Logische vraag aan Paul Thewissen van de directie Kennis en Innovatie van LNV waarom het ministerie zich min of meer terugtrekt uit het OBN.

Thewissen: 'De aanleiding daarvoor ligt niet in het OBN zelf maar in een rijksbrede filosofie om te krimpen in overheidstaken. Dat betekent dat dit soort op eigen expertise gebaseerde uitvoeringstaken buiten de overheid worden geplaatst. Maar de overheid vindt het OBN waar beheerders goed samenwerken met onderzoekers een succesformule en dus wil LNV zorgen voor continuïteit.' Verplaatsing van OBN naar het Bosschap betekent dat het ministerie van LNV zich logischerwijs dus ook minder gaat bemoeien met het reilen en zeilen van het OBN. Het Bosschap krijgt zo de ruimte om onderdelen in de aanpak te wijzigen. Daarbij zou wat Thewissen betreft voorop moeten staan dat natuurbeheerorganisaties de nieuwe kennis uiteindelijk benutten. 'Doel is niet kennisontwikkeling op zich, maar het toepassen van kennis bij praktijkvraagstukken. Over 4 jaar gaan we de werkwijze evalueren. Ik ben benieuwd of we dan ook zien dat de natuurbeherende organisaties die de vragen formuleren zelf ook meer inbreng leveren in het geheel. OBN is er voor hen. Het OBN moet daadwerkelijk goed bruikbare kennis opleveren en uiteraard betere resultaten in natuurbeheer, anders heeft het geen zin.'

Ontmoetingen

Jos Jansen is secretaris van het Bosschap. Hij vindt het OBN qua

werkwijze en inhoud prima passen bij het Bosschap. 'Onze missie is het organiseren van de ontmoeting. Ontmoetingen tussen overheid en markt, tussen werkgevers en werknemers en ook tussen onderzoek en beheer. In die zin zit het OBN bij ons op een goede plek. We zijn tevreden over de wijze waarop we samen met het ministerie de overgang zo soepel mogelijk vormgeven en de deskundigenteams gewoon door kunnen blijven gaan met hun werk.' Aan Jansen de vraag wat de betrokken onderzoekers en beheerders er van gaan merken dat het Bosschap nu aan het roer staat. 'Voorop staat dat OBN een succesformule is, en dat moet zo blijven, daar zullen we niet aan tornen. We zijn wel een korte evaluatie gestart waarbij we vragen aan alle deelnemers aan het netwerk en direct betrokkenen wat hun ervaringen zijn met OBN, wat goed gaat en wat zij vinden wat anders kan. Daar is deze overgang ook een mooi moment voor.'

Provincies

'Tegelijkertijd bekijken wij ook hoe we het OBN-proces nog beter vorm kunnen geven en ook aan kunnen laten sluiten bij een veranderde omgeving. Daarbij denk ik vooral aan de rol van de provincies. Ik vind het heel belangrijk om de provincies nadrukkelijker te betrekken in het proces, bijvoorbeeld in de deskundigenteams. Zij zijn immers bezig met de nieuwe regelingen als de KwaliteitsImpuls Natuur en landschap. En vormen van herstel-ecologie horen daar zeker bij. Op die manier kan een vervolg aan de belangrijke koppeling tussen de OBN en de Effectgerichte maatregelen inhoud gegeven worden.' 'Maar ook moeten we verder kijken naar de rol van waterschappen en de Dienst Landelijk Gebied in het OBN. Dat zou het OBN alleen maar sterker maken: wetenschap, beheer, inrichting maar ook beleid die samen bezig zijn met het ontwikkelen van praktisch toepasbare kennis.' *Meer info bij e.verbij@bosschap.nl*

colofon

De Nieuwsbrief OBN is een uitgave van het Bosschap. Een pdf-versie van deze nieuwsbrief is te vinden www.natuurkennis.nl

Redactie
Geert van Duinhoven

Redactie-adres
Bosschap
Postbus 65, 3970 AB Driebergen

Vormgeving
Jelle de Gruyter
Grafisch Atelier Wageningen

Druk
Senefelder Misset, Doetinchem

